

RÁDIÓS GAZDASÁGI ELŐADÁSOK

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

ELNÖK: BR. PRÓNAY GYÖRGY DR.
HELYETTES ELNÖK: TÓTH JENŐ DR.

TAGOK:

BUDAY BARNA SZTANKOVICS JÁNOS
NÉMETH JENŐ WELLMANN OSZKÁR DR.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

CZVETKOVITS FERENC DR.

SEGÉDSZERKESZTŐ:

SUHAYDA TIBOR

SZERKESZTŐSÉG:

BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS-TÉR 11. SZ., II. 202.

37. FÜZET

ELHUNYT AGRÁRKIVÁLÓSÁGAINK

ÍRTA:

MAGYAR KÁZMÉR

M. KIR. GAZD. FŐTANÁCSOS.

OLVASD EL, ŐRIZD MEG ÉS GYŪJTSD KÖNYVTÁRBA!

A Földművelésügyi Minisztérium megbízása alapján
csinos kivitelű és egész vászonkötésű

BEKÖTÉSI TÁBLÁK

ezen „Rádiós Gazdasági Előadások” 1928. évben megjelenő
számaikhoz már kaphatók könyvkereskedésünkben. Ára közvetlen
nálunk átvéve darabonként —80 fillér, postán, kereshkötéssel 1— pengő
„Patria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.-T., Budapest, IX., Üllői-út 25. szám.

Elhunyt agrárkiválóságaink.

Írta: **Magyar Kázmér**

m. kir. gazd. főtanácsos.

Ha agrárszobraink mennyiségéről lehetne csak következtetni, azt kéne hinnünk, hogy kevés agrárkiválósága volt a magyarnak.

Szobraink száma mindössze hat, pedig nagy és gazdag a sor, agrárkiválóságaink díszes sora, mely előtt most lelkileg elvonulunk.

*

Az úttörés, a nagy alkotások terén a mult századokban a magyar főurak járnak rendszerint az élen, akik egyébként közéletünk kiválóságai is és érdekes, nagyrészt a katonaságtól léptek át hozzánk, a huszároktól.

Mellettük és mögöttük gazdag, tömött sorban haladnak tudósaink, tanáraink, íróink, gyakorlati gazdáink, politikusaink, közgazdasági életünk hírneves bajnokai.

A képzelőtehetség dolga, hogy elhunyt agrárkiválóságaink nagy, nemes alakjait az agrártörténelem különböző köteteiből, lapjairól egy emlékcarnokba gondoljuk össze, nagy képestermekbe most, mikor a hálakultusz révén s a rádió útján róluk kegyelettel emlékezünk meg.

*

A rendelkezésre álló szűk keretek között csak a szoborral bíró kiválóságok előtt időzhetünk kissé hosszabb lélekzétvétellel — most.

A XVIII. század képestermébe lépünk s **gróf Festetics György** daliás alakja elé hoz tiszteletünk. (1755—1819.)

1790 július 10-ét írják, akkor még a Graeven-huszárok alezredese. Akkor írja alá a Laczkovics-féle kérelmet ő is tisztársaival. Kérésük az, hogy a magyar ezredek béke idején Magyarországon helyeződjenek el, magyar tisztjeik legyenek s a szolgálat és vezénylet nyelve magyar legyen.

A kérvény sorsát ismerjük. A haditanács nem enged, de gróf Festetics György sem enged. Elhagyja az osztrák ármádiát, hazajön magyar agráriusnak.

Keszthelyre tér haza, 160.000 holdas birtokára. Gazdálkodik. Megilleti lelkét a föld. Átlátja és érzi, hogy állami életünk legfőbb alapja a föld, ennek a földnek a művelése hát nagy feladat és magasztos kötelesség. Tenni akar és tesz is az iránt, hogy a föld műveléséhez szükséges tudás és műveltség terjedjen az országban.

Kiváló jószágigazgatója, Nagyváthy János — katonatiszt volt szintén — áll az oldalán. Ennek közreműködésével és Tessedik Sámuel terveire nyomán életre kelti Keszthelyen a Georgikont, a gazdasági iskolát, amely 1797-től 1848-ig működik s ez idő alatt 97 tanár és 1444 tanuló szerepel falai között. A Georgikon később gazdasági tanintézetévé, majd megakadémiává alakul. Megelőzi Európa többi államait.

A Georgikkal kapcsolatban kelnek életre: 1798-ban a Parasztiskola, 1804-ben a Pristaldaeum (jogászok gazdasági képzője), 1806-ban az Erdészek és Vadászok iskolája, 1807-ben a Ménesmester és Lovásziskola, 1808-ban a Mérnökiskola. Ezzel tetőzi be gróf Festetics tanügyi alkotásait s abban az évben, mikor Taer a möglingi intézetet alapítja.

A Georgikon a gazdasági ismeretek s tudományok művelése révén kapcsolatot talál a gróf Festetics által Keszthelyen évenként rendezett Helikon-ünnepekkel: költők, írók, a közélet előkelőségei a vendéglátó grófnál közvetlen érintkezésbe lépnek az agráriával. Berzsenyi ódáit a lelkekbe, gyöngéd kezei útján az oltványok a földbe találnak s azok is, ezek is a hazának gyümölcsöznek.

A tespedés kora tart még akkor (hiszen csak negyedszázad múlva köszönt be majd Széchenyi reneszánsza), de mintha gyöngé agrárfuvalom lengené már át a Dunántúlt, mely elhat Buda faláig is, a királyi palotáig, ahonnan 1801-ben a Georgikon felavatására rendelt Helikon-ünnepre eljön s azon résztvesz József főherceg, a nádor is.

S hogyan vesz részt?! József királyi herceg szánt a magyar ugaron, gróf Szapáry János az ostorosa, gróf Festetics György a pajzánja, ezüstből való az eke, abból öntette Keszthely ura.

A barázda hámlik, az eke harsog a földben, a hangja beszéd, szinte kinyilatkoztatás ott a Georgikon talaján:

az eke nemcsak mélyít, de ékit is, ékit és emel. Ékiti a földdel foglalkozót és a foglalkozást a hivatás magasára emeli.

Íme: gróf Festetics 11 év előtt leoldott huszárkardja ekévé változik, amaz védte, ez műveli a haza földjét.

A Georgikon alapításának 100-ik évfordulóján Keszthely főterén leplezte le ércszobrát a nagy agrárminiszter, Darányi Ignác 1897 június 8-án.

*

Gróf Festetics György szereplése, a Georgikon és a Helikon hatása elhatározó a magyar agrártörténetben.

A számtalan vonatkozás közül elég most utalni a picinynek látszó tényre, hogy agrárrá avatja a nádort, **József Antal kir. herceget.** (1776—1847.)

És milyen agrárrá?! Kisjenő és Alcsuth a nyomatékos bizonyíték. A „keszthelyi szántó“ ezt a két uradalmat veszi birtokba és gondozó kézbe. Vadvizes helyek, futóhomoksivatagok váltják egymást (az alcsuthi 11.000 holdból csak 600 állt eke alatt, kiuzsorázott, agyongyötört kincstári bérleti föld, trágyát nem látott soha).

A Georgikon hatása csudát mivelt itt. Vízelvezetés, faültetés, ligetek, erdők, fasorok mindenfelé, népes és országos hírű állatállományok; épület- és eszközléptárak gazdagsága, magas intelligencia az üzletvitel minden vonalán.

A palatinus gazda e két uradalma a legkiválóbb magyar gazdaságok közé küzdi fel magát, ott is az élre s ott maradt az utódok méltó kezén is.

József főherceg az Országos Magyar Gazdasági Egyesület „pártfogója“ volt, külön e címmel s e címet egyedül ő viselte. Pártfogó a szó igaz és nagy értelmében. Az egyesület föllendülése és székháza, a „Köztelek“ fölépítése körül hervadhatlanok az érdemei. Ő maga is belép az egyesületbe s példája nyomán belép Károly és Ferenc-Károly főherceg is. Érthető gróf Keglevich László, akkori elnök megnyilatkozása: „Az intézet támogatása eddig ízlés dolga volt, most a magyar becsület kérdésévé vált“. A székházra való adakozások során 8000 forinttal az állam vezet, Pest város 1000 forintot szavaz meg, főuraink 100 és 1000 forint² közt veszik ki részüket. Legnagyobb adományozó az akkori „fiatal király“, V. Ferdinánd 15.000 forinttal. A sugalmazó és közbenjáró nyilvánvalólag József főherceg, a palatinus.

Az öreg nádor, amikor csak teheti, fölkeresi birtokait, ahol irányít, ellenőriz, kertészkedik és éli a nyugalom és lelki üdülés óráit. Ez az alkalmas idő és hely, hogy a szociálpolitikai gondolatok az országkormányzási gondok közé találjanak s hogy az 1836-os törvényekhez az agrárvonatkozások sugalmazói legyenek.

József nádor szobra a fővárosnak róla elnevezett terén áll.

*

Éppen egy negyedszázaddal a keszthelyi szántóünnep után, 1826-ban, Festetics György unokaöccse, **gróf Széchenyi István** (1791—1860.) szintén leoldja a huszárkardot, kilép a hadsereg kötelékéből. Szoros a „kötelék“ ránézve nagyon, reformmunkálkodásának akadályozója; de látja másrészt, hogy becsvágyát valóra váltani nem tudja, 16 évi szolgálat után se képes elérni az őrnagyi rangot Széchenyi, kinek a lipcsei csatában sorsdöntő szerep jutott.

Széchenyi huszárkapitány hát megválk 1826-ban a hadseregtől és lesz a magyar közélet és közgazdasági élet vezére, csillaga, a legelső agráriusa.

A második magyar mágnás, huszártiszt immár, akit az osztrák átkényszerít az agrárterületre és „beleszekíroz a halhatatlanságba“.

Közgazdasági, politikai és kulturális életünk minden ága saját nagyjai, halhatatlanjai közé sorozza gróf Széchenyi Istvánt és méltón. Hogy az agrár Magyarországon mit tett, mit köszönhet neki a magyar szántó-vető, azt most részletesen méltatni nem lehet. Búzánk világhírére, lisztünk világforgalmára utalok a József-hengermalom alapításával. A cukorrépatermesztés, cukorgyártás Nagycenkről, gróf Széchenyi uradalmából indul példaadó útjára. Bor-, gyapjú-, selyemügyünk fejlődésének ő ad tápot és lendületet.

A gőzhajózás életrehívása, a forgalom, az értékesítés nagy kérdései, sikerei áldólag emlékeztetnek az ő kezdeményezésére. A „Hitel“, ez a korszakos könyve, államgazdasági és agrárpolitikánk erős pillére. A pozsonyi lófuttatási társulat bölcsőjében ring a később nagyra fejlődött Országos Magyar Gazdasági Egyesület. Első könyve, amit 1828-ban a „*Lovakról*“ írt, az a jövendölések könyve, a bölcs alapelvek foglalata s a látnoki lélek nyilatkozása, hogy lótenyésztésünk első lesz; lesz valaha, valamikor...

Széchenyi számos szobra közül a legismertebb, mely az Akadémia előtt áll. Az egész nemzet emelte ezt, s nem kizárólag az agrár hála és elismerés; a mi kegyeletünk ott az összességben él, hozzásimulva szorosán, melegen és állandóan.

*

Széchenyi, a legvitézesebb huszár: báró Simonyi József ezredes parancsnoksága alatt álló Hessen-Homburg huszárezred hírneves kapitánya, mint láttuk, 1826-ban szállt le a lóról s épp ez évben toppan a világba a legkisebb huszár, *leveldi Kozma Ferenc*. (1826—1892.) Előbb gárdista, majd 48-ban huszár főhadnagy, aztán közbirtokos, végre a földművelési minisztérium lótenyésztési osztályának a főnöke, 1867-től kezdve, 25 éves működése alatt valóra váltja Széchenyi jóslatát, Magyarország lótenyésztését olyan módon fejleszti s a virágzás olyan fokára emeli, amit csak Széchenyi lánglelke volt képes elgondolni és megjövendőlni. A kontinens első lótenyésztése a magyar volt. Olyan szervezetet teremt s olyan életerőt kölcsönöz ennek, mely az alkotó elhunyt után negyedszázaddal tárja föl eladdig nem sejtett értékét: a világháború összes lószükségletét kiszolgálja a mi haderőnk és a társult hatalmak igényei szerint, szolgálja pazar bőkezűséggel, zökkenés nélkül, ezenkívül az összeomlás rombolására és a felmentésre ígérkezett rablókezerekre is alig felbecsülhető mennyiség és érték jut még zsákmányképen. A megmaradt töredék elég alapnak ígérkezik nemcsak a minőségbeli és mennyiségbeli rendbejövésre, de arra is, hogy Magyarország Európa lószükségletének bőséges kielégítő forrásává legyen a közeljövőtől beláthatatlan időig egyaránt.

Országos lótenyésztésünk szervezetében a négy állami ménesintézet a vérkeringés központja. Mezőhegyes, Kisbér, Bábolna, Fogaras. Innen áradt szét az országba szükséges nemesítő lóanyag. De másrészt legelsőrendű magyar mintagazdaságok is. Hírük szétfut Európaszerte mindenfelé, sőt azon túl is. Csodálják, irigylik tőlünk.

Kozma Ferenc ércszobra áll Mezőhegyesen és Kisbéren. Születése 100 éves fordulóját két év előtt ünnepelte Kisbéren a hálás és reá büszke agrár Magyarország.

*

Kozma Ferencnek egyik, ki lehet mondani bátran, legkiválóbb segítőtársa *báró Wenckheim Béla* volt. (1811—1879.) Nem katona, de lovas. Lovas és úrlovas kiválóságaink közt is

kiváló. És mégis a közélet férfija. Eleintén a megyei élet és a közigazgatás területein mozog, majd a magas politika régióiba jut. Többször viselt miniszterséget; egy ízben miniszterelnök.

A nemzet és az uralkodó közötti béke és jó viszony megteremtésében s állandósulásában báró Wenckheim Béla egyénisége, varázsa döntő fontosságú nemcsak politikai, de társadalmi téren is.

Kezdetben az országgyűlési ifjúság sorakozik lelkesen a zászlója alá, majd Békés vármegye követi rajongva alispánját és főispánját. István főherceg főudvarmestere később, innen az összeköttetése a legmagasabb körökkel, ahol rajta keresztül tanulják megismerni és mérlegelni a magyart és hajlamosodnak országos lótenyésztésünk ügyéhez.

Báró Wenckheim Béla a magyar lovaregylet egyik büszksége, elnöke s elnöke az ötös, majd a kilences bizottmánynak s elnöke az országos lótenyésztőbizottmánynak is. Lótenyésztésünk népszerűsítése a magas és legmagasabb régiókban épp oly síma ütemes és tökéletes az ő útján, mint Kozma útján lent a széles és téres perifériákon. Ez a népszerűség tán egyik leghatalmasabb tényező lótenyésztésünk káprázatos felvirágzásában.

Versenyek, lovassportok, a telivér- és köztenyésztés örök érdemű bajnokának halála első évfordulóján (1880 július 7.) báró Kemény Gábor, az akkori földművelési miniszter a kisbéri parkban avatja fel a „Wenckheim Emléket“, az első ilyenemű emlékművet, ami a magyar agrárérzés sugalmán keletkezik és a hála látható tolmácsolója.

Tizennyolc év múlva Mezőhegyesen, a Kozma-szobor leleplezésekor, az akkori agrárminisztert megihletti Wenckheim szelleme, ott határozza el, hogy a kisbéri Wenckheim Emlékhez lovasszobrot emeltet, Wenckheim báró lovasszobrát, ami 1900-ban meg is történik.

*

A hatodik agrárkiválóságunkhoz érkezünk, akinek érdemeit, emlékét kőben és ércben hirdeti és ápolja az agrárhála és kegyelet: **gróf Károlyi Sándorhoz.** (1831—1906.)

Mint annyi főurunk, mágnásunk, ő is a huszárságnál kezdi s ő is, mint Széchenyi, szintén 17 éves korában vonul a zászló alá, őt is felkelés ülteti lóra, csak hogy nem a „nemesi“, hanem a „rác“, ezért siet Szenttamás alá, majd az atyja, gróf Károlyi

István által létesített, fenntartott és vezényelt huszárezreddel Komáromnál már mint kapitány sorakozik Klapka zászlója alá s harcol a kapitulációig, majd Párizsba s a külföldre emigrál, utazik, tanulmányoz és tanul és készül az agrárszociális nagy munkákra, alkotásokra, amikre elhivatottsága vagyon. Hazatérve a közügyek szolgálatába áll.

1881-ben képviselő, 1885-ben a nemzetközi gazdakongresszus elnöke, 1896-ban a Magyar Gazdaszövetséget alakítja, 1898-ban a „Hangya“ szövetséget. Közben ír, ír cikkeket, röpiratokat, könyveket és megírja a korszakos „Gönci levelet“.

Neve, híre szárnyra kél és napról napra nő és terjed szét az ország minden vidékére, sarkába, terére. Ismertebb név kevés volt még a magyar gazdaközönség előtt, mint gróf Károlyi Sándoré; de alig is nyúlt még valaki — az egy kortársa, Darányi miniszteren kívül — olyan avatott kézzel a kisember ügyesbajos dolgába és az egyetemes agrárérdek szövedékébe, mint ő. Sebet gyógyítani, bajt megelőzni, boldogulás útját egyengetni, erőket tömöríteni kevés halandónak sikerült úgy, mint neki. S mindezek természetes és örvendetes következménye az egyesek anyagi jólétének, erkölcsi s társadalmi szintjének emelkedése s a közvagyonosodás és jólét ütemes fokozódása.

Ezt hirdeti ércszobra a Mezőgazdasági Múzeum előtt, melyet Darányi, a nagy agrárminiszter 1908 október 21-én leplezett le és a márványemléktábla gróf Károlyi Sándor budapesti palotája falán, amelyet az idén illesztett oda a 30 éve fennálló „Hangya“ szövetkezet hálája. Aranybetűi az egész magyar agrárvilág háláját is ragyogtatják, besorakozva a nagy összességbe az 1080 vidéki gazdakör, a 3200 „Hangya“ szövetkezet és 2100 hitelszövetkezet, mely mind az ő kezdeményező munkája nyomán kelt életre.

